

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №1 (39)
(студзень)

www.litbel.org www.novychas.gmail.com

Анонс

«РОЗГАЛАС»	2
«ПАЭЗІЯ»: новыя вершы Юркі ГОЛУБА	3
«ПРОЗА»: ГІСТОРЫЯ «Х» (ПЛАЦЭНТА) Алясь ГАНАРОВІЧ	4-5
«ПАЭЗІЯ»: вершы Віктара СЛІНКО	6
«ЭСЭ»: Віктар ХУРСІК «ажыўляе» слаўную постаць XIX стагоддзя Гелену Скірмунт	7
«ПАРАЛЕЛІ»: згадкі Валерыі КУСТАВАЙ пра шведскую выспу Готланд	8

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

ЮБІЛЕІ

ЧАЛАВЕК З БРЫЛЬЯНТАВЫМ СЭРЦАМ

Леанід Марцінавіч Дайнека нарадзіўся 28 студзеня 1940 года ў вёсцы Змітраўка 2-я Клічаўскага р-на Магілёўскай вобласці. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (1967). Працаваў на будоўлях, на Ніжнетагільскім металургічным камбінаце, на Беларускім тэлебачанні. Быў адказным сакратаром часопіса «Малодосць», загадчыкам аддзела паэзіі выдавецтва «Мастацкая літаратура».

Друкуецца з 1961 г. Аўтар зборнікаў вершаў: «Галасы» (1969), «Бераг чакання» (1972), «Мая вясна саракавая» (1979), «Вечнае імгненне» (1985), зборніка апавяданняў «Бацькава крыніца» (1976); рамана-дылогіі «Людзі і маланкі» (1977) і «Запомнім сябе маладымі» (1979), раманаў «Футбол на замінараваным полі» (1987), «Меч князя Вячкі» (1987), «След ваўкалака» (1988, разам з папярэднім раманам уганараваны Дзяржаўнай прэміяй Беларусі імя К. Каліноўскага), «Жалезныя жалуды» (1990). Аўтар фантастычнага рамана «Чалавек з брыльянтавым сэрцам» (1992).

Творы друкаваліся на рускай, украінскай, польскай, англійскай, эстонскай, латышскай, літоўскай, малдаўскай, армянскай, грузінскай, ідыш, іўрыце і іншых мовах.

Леанід Дайнека з унучкай Янай

— Леанід Марцінавіч, пасцвярдэжніні Уладзіміра Арлова — ён ведае свой радавод да пятага колена... Колькі словаў пра Вашыя радаводныя карані...

— Ну так глыбока, як шануюны спадар Арлоў, у свой радавод я не заглябляўся. Але тым не менш... Прозвішча Дайнека паходзіць ад балцкага слова «дайна», што азначае — песня. Нездарма ёсць шмат вядомых спевакоў з такім прозвішчам. Ды і ў нашым родзе любяць і ўмеюць спяваць. Род Дайнекаў паходзіць з цэнтральнай Беларусі, з Клічаўшчыны. Мы людзі вольныя, ніколі не былі прыгоннымі. Я перакананы, што ў маім прозвішчы спляліся дзве радаводныя галіны — Дайнека і Данейка. А гэта значыць, што ў нашым радаводзе прысутнічаюць шляхецкія карані...

— Вось адкуль тая цяга да тэмы рыцарскага слугавання Бацькаўшчыне, якая прысутнічае ва ўсіх Вашых гістарычных раманах.

— Мяркую, што так. Ёсць такое паняцце — кроўная памяць. Голас

крыві — голас нашых продкаў. А магчыма, якісь царскі пісар знарок зрабіў памылку ў прозвішчы — і Данейкі сталі Дайнекамі. Кастусь Тарасаў напісаў, што Дайнекамі ва Украіне называлі разбойнікаў. А хто называў? Ды тыя ж царскія пісары. А насамрэч — гэта былі валяры за Вялікае Княства Літоўскае, і я ганаруся гэтым. Бацька мой Марцін Дайнека скочыў Свіслацкую гімназію, мама мела трохкласавую адукацыю, але па жыццёвай мудрасці і любові да беларускай паэзіі і песні яна была акадэмікам...

— Літаратурную дарогу Вы пачыналі як паэт. Ці памятаеце свой першы верш? Што або хто натхніў на паэтычную творчасць?

— Вось якраз мама і натхніла. Яна ведала на памяць безліч вершаў беларускіх паэтаў, любіла дэкламаваць паэзію Коласа. А яшчэ — нашая беларуская прырода. Клічаўшчына — гэта мой паэтычны рай. А першыя вершы я пачаў пісаць вельмі рана — недзе ў 5-6 гадоў. І мой дзед Сцяпан заўсёды любіў казаць бацьку: «Вось паба-

чыш, Марцін, з гэта хлопца выйдзе сапраўдны пісьменнік...»

— У 1987 годзе з-пад Вашага пера выходзіць першы раман «Футбол на замінараваным полі», у якім Вы асэнсоўваеце тэму горада, і гэтым жа годам пазначаны выхад рамана «Меч князя Вячкі». Ці не цяжка было ў адначасе жыць сучаснамі рэаліямі і, азірнуўшыся на восем стагоддзяў назад, «браць вайсковы чын у барацьбе з крыжакамі»?

— Для мяне гэта абсалютна няцяжка. І цяпер я ў адначасе пішу свае «Геродоцінкі», вершы і новы гістарычны раман. А ў маладосці творчай энергіі было столькі, што прыходзілася шкадаваць, што ў сутках толькі 24 гадзіны...

— Зварот да гістарычнай тэмы — гэта свядомы творчы выбар ці ішчаслівы падарунак лёсу? Каго з папярэднікаў лічыце за свайго настаўніка?

— Безумоўна свядомы. Бо мне было крыўдна чытаць і чуць, што мы, беларусы, нацыя — рахманая і талерантная. Навокал, у нашых суседзяў — свая гісторыя, свае героі, свой гістарычны лёс. А дзе Беларусы? Дзе дзесяцімільённы народ у самым сэрцы Еўропы? Дзе Вялікае Княства Літоўскае, якое я называю Краінай Ліцвініяй. Нават падчас апошняга перапісу я назваў сябе ліцвінам.

— Вашыя гістарычныя раманы адразу заваявалі неверагодную папулярнасць, як прынята сёння гаварыць — траплялі ў лік бэстселераў, таму што Вы адкрывалі ў іх для чытача малавядомыя старонкі нашай гісторыі. Гэта значыць — адкрывалі нашую беларускую Душу... Якая яна для вас — душа беларуса?

— Беларуская душа — гэта душа нязломнага ваяра. Гісторыя беларусаў — гэта гісторыя войнаў, у якіх нашыя продкі бралі ваярскі чын і ў бальшыні выпадкаў перамагалі. Згадайма вайну з Тэўтонскім ордэнам, з Масковіяй, супраць крымскіх татараў. І ў авангардзе літоўскага войска заўжды выступала беларускае рыцарства — прадстаўнікі шляхецкіх родаў. Адзін з галоўных герояў майго рамана гетман Канстанцін Астрожскі, які ў бітве пад Оршай у 1514 годзе разграміў на шмат пераўзыходзячае маскоўскае войска, якое імкнулася захапіць і падпарадкаваць сабе нашыя землі.

— Як мне здаецца, Вашыя раманы вельмі кінематаграфічныя. Згадваючы досвед палякаў, якія знялі фільмы амаль па ўсіх рамах Генрыка Сянкевіча, не магу не запытацца, ці не марыце аб экранізацыі сваіх твораў?

— Яшчэ за савецкім часам мне патэлефанавалі з Беларускай кінастудыі і прапанавалі зняць фільм па рамана «Меч князя Вячкі». Але прайшло дваццаць гадоў, а воз, як кажуць, на тым жа месцы. Як мне здаецца, сучасным дзеляцам ад кінематографа не выгадна здымаць фільмы, дзе б паўстала рэальная гісторыя нашага народа. Таму і з'яўляюцца ў пракаце фальклёрныя трэшы пра сліцкую князёўну — па версіі рэжысёра — змагарку не столькі за вольнасць Беларусі, як за праваслаўную веру і міфічную ідэю славянства ўвогуле. У выніку атрымалася вялікабюджетная кінематаграфічная казка, а не гістарычны кінаэпас галівудскага ўзроўню.

— Ведаю, што на некалькі Вашых вершаў напісаны песні. З кім з беларускіх кампазітараў пашчасіла супрацоўнічаць?

— Сапраўды, я лічу сваім творчым пшчасцем, што на мой верш напісаў песню бліскучы майстар Беларускай мелодыкі — Юрый Семіяняка. Ёсць дзіцячая песня, якую стварыў Леанід Захлеўны. Супрацоўнічаў я і з Алегам Чыркуном. Самая вядомая мая песня — «Беларуская застольная». Яе выконвае хор Цітовіча і ансамбль «Свята».

— Менавіта ў гэтым песенным хіце, які цудоўна выконвае Дзяржаўны ансамбль народнай музыкі «Свята», і ёсць такія радкі: Зноў за сталом нявузкім Дружнай сядзім сямейкаю...

Хто збіраецца сёння за гэты нявузкі сямейны стол Дайнекаў?

— За гэтым нявузкім сямейным сталом Дайнекаў збіраецца вялікая і дружная сям'я. Бог узнагародзіў мяне трыма сынамі: Сяргеем, Зміцерам і Сцяпанам. У мяне цудоўная гаспадыня — жонка Зінаіда, з якой у радасці і скрусе мы жывем ужо сорак чацвёрты год.

Гэта мае студэнцкае каханне. І пачуццё таго юначкага кахання і вернасці мы збераглі па сённяшні дзень. Нашая восенская радасць — нашыя ўнукі. Іх у нас пяцёра: тры ўнукі і дзве ўнучкі.

— У часопісе «Дзеяслоў» за 2010 год друкуецца Ваш раман «Пра лісоўчыка, злога хлопчыка». А што сёння на пісьмовым стале Леаніда Дайнекі?

— Працую над дзесятым па ліку гістарычным раманам: «Той, каго ўдарылі па шчацэ...». У аснову гэтага рамана лёг лёс нашага беларускага пакутніка, змагара за вуніацкую веру — Ясафата Кунцавіча... Які пасля быў кананізаваны самім Папам Рымскім.

— Гэта юбілейны па ліку раман у Ваш юбілейны год! Хочацца па-эстраднаму выгукнуць: «Брава, майстра!». Дазвольце пажадаць Вам моцнага здароўя і доўгіх гадоў жыцця, асветленых любоўю і павагай блізкіх людзей — і Божым дабраслаўненнем на новыя творчыя вышыні.

Гутарку вёў Эдуард АКУЛІН

ПАТРЫЯРХ СУЧАСНАСЦІ

Старэйшыне Саюза беларускіх пісьменнікаў, паэту, прازیку і перакладчыку Міколу Якаўлевічу АЎРАМЧЫКУ — 90 гадоў.

Паэт нарадзіўся 14 студзеня 1920 года ў вёсцы Плэсы Бабруйскага раёна Магілёўскай вобласці. Пасля вучобы на філфаку Мінскага педінстытута некаторы час працаваў у рэдакцыі газеты «Піянер Беларусі». Затым быў на фронце.

Пасля вайны — рэдакцыі газет «Чырвоная змена», «Літаратура і мастацтва», часопісы «Польмя» і «Малодосць».

Свае першыя вершы М.Аўрамчык апублікаваў у 1937 годзе. Ён аўтар 10 кніг паэзіі, рамана «У падземеллі» (1986). Перакладаў на беларускую мову творы Байрана, А. Міцкевіча, Л.Украінкі, І.Франка, М.Джаліля, Г.Эміна і іншых.

Сябра СП СССР з 1947 года. Заслужаны работнік культуры Беларусі. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы за зборнік «Сустрэча былых канагонаў».

Саюз беларускіх пісьменнікаў шчыра віншуе правялебнага калегу і даўняга сябра з днём нараджэння, жадае яму жыццёвага аптымізму, сяброўскага ўшанавання ды моцнага здароўя!

РОЗГАЛАС

10 (2)

▶ ПАМЯЦЬ

ДА СТАГОДДЗЯ ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ

2010 год багаты на літаратурныя юбілеі. Адзін з найбольш «высокіх» — 100-годдзе з дня нараджэння выдатнай беларускай паэтэсы і патрыёткі Ларысы Антонаўны Геніюш. Юбілей класіка нацыянальнай літаратуры, яе легенды-пакутніка, якая і да гэтага часу не рэабілітаваная беларускай дзяржавай...

Ларыса Геніюш (у дзявоцтве Міклашэвіч) нарадзілася 9 жніўня 1910 года ў маёнтку Жлобаўцы (цяпер Ваўкавыскі раён Гродзенскай вобласці). Пасля Ваўкавыскай гімназіі жыла з мужам-эмігрантам у Празе. Там у 1942 годзе выдала першую кнігу. 5 сакавіка 1948 года, з'яўляючыся грамадзянкай Чэхаславакіі, Ларыса Геніюш была арыштаваная, знаходзілася ў турмах Чэхаславакіі, са жніўня — у савецкіх турмах Вены і Львова, а з канца 1948-га — у турме ў Мінску. Была асуджаная на 25 гадоў пазбаўлення волі як асоба без грамадзянства.

Пакаранне паэткі адбывала ў лагерах Інта і Абець (Комі АССР), а таксама ў Мардоўскай АССР. У 1956 годзе Л.Геніюш была датэрмінова вызвалена, аднак не рэабілітаваная. Пасля вызвалення пасялілася на радзіме мужа, у Зэльве (Гродзенская вобласць), дзе фактычна знаходзілася пад хатнім арыштам. Да самой смерці (7 красавіка 1983 года) паэткі так і не прыняла савецкае грамадзянства.

Яе дом, які наведвалі многія патрыёты Беларусі, стаў на доўгія гады асяродкам нацыянальнага дысідэнцтва.

І да гэтага часу нацыянальная пакутніца — не рэабілітаваная дзяржавай. Хоць талент паэтэсы не патрабуе анічыйго апраўдання — пачынаючы з часоў Сталіна, падобны стан рэчаў не робіць гонару ні Айчыне, ні суайчыннікам Л.Геніюш.

Два гады назад Грамадскі аргкамітэт па ўвекавечванні памяці ахвяр сталінскіх рэпрэсій, Саюз беларускіх пісьменнікаў і Беларускі Хельсінскі камітэт накіроўвалі генеральнаму пракурору Беларусі Пятру Міклашэвічу (нагадаем: дзявоцае прозвішча Л.Геніюш — Міклашэвіч) хадайніцтва аб рэабілітацыі паэтэсы.

Дакумент падпісалі больш 70 прадстаўнікоў беларускай грамадскасці, у тым ліку акадэмік Радзім Гарэцкі, гісторык Ігар Кузняцоў, народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч, пісьменнікі Алесь Пашкевіч і Васіль Якавенка, праваабаронцы Таццяна Процька і Гары Паганяйла.

Генеральны пракурор Беларусі П. Міклашэвіч адмовіў у рэабілітацыі Ларысы Геніюш. У адказе, атрыманым з Генпракуратуры, паведамлялася, што генеральны пракурор не надзелены правам апраўдання пастаноў прэзідэнта Вяроўнага суда Рэспублікі Беларусь. Менавіта такой пастановай, прынятай 24 лістапада 1999 года, Ларыса Геніюш была прызнаная не падлеглай рэабілітацыі.

Вярхоўны суд, які адзначалі праваабаронцы, прыняў палітычна матываванае рашэнне, далёкае ад прынцыпаў законнасці і справядлівасці. Саюз беларускіх пісьменнікаў абвясціў аб стварэнні аргкамітэта па святкаванні 100-годдзя Ларысы Геніюш і запрашае да супрацы грамадскія аб'яднанні Беларусі і чыгачоў краіны.

▶ ДЫСКУРС

КНИГА — ГРОШЫ — ТАВАР?

Кіраўнік Беларусі Аляксандр Лукашэнка гатовы добра заплаціць айчынным пісьменнікам за якасны тавар. Аб гэтым ён абвясціў на прэс-канферэнцыі 30 снежня мінулага года.

«Усе шчочкі надзімаюць, дзяржава не падтрымлівае, не дапамагае. Дайце прадукт, дайце тавар! Я калісьці сказаў: «Войну і мир» на стол — я заплачу. Дзе «Война і мир», хоць бы «Поднятая целина», дзе яна? За што заплаціць?», — задаў пытанне прэзідэнт дзяржавы. «Можа вы, людзі, якія чытаюць больш мяне, назаўважце мне хоць адзін твор нашых пісьменнікаў, за які сёння можна добра заплаціць, — звярнуўся Аляксандр Лукашэнка да журналістаў. — У чэргах людзі стаяць у кнігарнях, каб купіць гэтую кніжку. Назавіце, я буду вам удзячны, я выпраўлю сваю памылку. Я заплачу гэтым пісьменнікам, мастакам і гэтак далей».

Прэзідэнт заклікаў творчых людзей адзіці ад савецкіх звычак: «Дайце, дайце, а мы паглядзім, што даць». «Не, пакладзіце на стол тавар — атрымаеце добрыя грошы. Гарантую», — паабяцаў Аляксандр Лукашэнка.

..Не справа літаратурнага выдання спрачацца з тым, што не падлягае спрэчкам. Не да гаворак пра адметнасць творчасці XXI стагоддзя. Не да напамінаў аб штучнай моўнай раздвоенасці літдрукі і літпрацэсу ды плачу аб нешматлікасці беларускамоўнага чыгача-спажыўца, ды стогнаў аб задушэнні беларускай кнігі расійскім рынкам. Не да месца лекцыі пра ўнікальнасць сучаснай беларускай літаратуры, які і згадкам аб ролі мастацтва ў фармаванні любога грамадства і абавязку дзяржавы перад ім. Проста ўжо не першы год

Уладзімір Някляеў на прэзентацыі сваёй новай кнігі «Цэнтр Еўропы», якая па апытанні «Радзе Свабода» названая лепшай кнігай 2009 года

у агучанай шкале прырытэтаў — чарка, шкварка і каб не было вайны (як яшчэ з дахрысціянскіх часоў пазычанага — «хлеба і зрэліц») — выпадае яна — некалі яе вялікасць, а цяпер папялушка літаратура. Але куды выпадае?

Выпадае ў недзяржаўны, грамадскі сектар. Няма годных кніг? Дзе? Чыіх? Выдадзеных дзяржаўнымі выдавецтвамі за кошт падаткапальчыхчыкаў? Магчыма, бо іх кіраўнікі і рэдактары ўжо не тое што «крамольных», актуальных, вострых, цікавых твораў ды аўтараў баяцца, але і палюхаюцца ўласнага ценю. Што ж да недзяржаўных... Поўная статыстыка, магчыма, ёсць толькі ў Кніжнай палаце і міністэрстве інфармацыі. Але і не аб тым размова. Найбольш запатрабаваныя кнігі выходзяць сёння ў незалежных выдавецтвах і выдаўцоў. Іх няшмат, яны небагатыя, але ім, як колішняму піцёрскаму «Загляне сонца ў наша ваконца», праз дзесяцігоддзі мусіць ставіць помнікі. Не будзь сёння «Кнігазбор», «Кнігарні Наша Ніва», «Галіяфаў», Логвінава, Хурсіка, «Дзеяслова» ды падобных — мы б зноў мусілі ствараць ды слухаць (як некалі і было) па тэлебачанні не пазначаным аўтарам напісаную «Целіну»...

Зрэшты, чыгачам «Літаратурнай Беларусі» не трэба і нагадваць,

што з нумара ў нумар у нашай газеце падаваліся анонсы сотняў някепскіх кніг. Ды і на іх прэзентацыі збіраліся поўныя залы. Ды і па аўтаграфы калі-нікалі стаялі чэргі. А чатыры з пяці выдадзеных Саюзам беларускіх пісьменнікаў кніг (серыя «Кнігарня пісьменніка») называліся незалежнымі экспертамі сярод лепшых выданняў года! А «Цэнтр Еўропы» (з той жа серыі) Уладзіміра Някляева па апытанні «Радзе Свабода» — лепшая кніга 2009 года! Але — зноў жа — не аб тым гаворка. Гаворка вядзецца да запытання: хто ж тыя «просьбіты», якія так непрыстойна патрабуюць грошай?! Бо 99 працэнтаў членаў наймасавай пісьменніцкай арганізацыі краіны — Саюза беларускіх пісьменнікаў — не публікуюць сваіх тэкстаў у дзяржаўнай «Мастацкай літаратуры», не «з'ядаюць» народных грошай. Сітуацыя парадасна для немагчымасці: народны паэт Беларусі (які і большасць ягоных калег) мусіць, каб аддрукаваць сваю кнігу, адкладваць на тое тысячы са сваёй пенсіі!

..Не хочацца думаць, што на высокім стол кладуцца не тыя кнігі. Як не хочацца прыходзіць і да наступнай высновы з усяго сказанага: паводле логікі, улада сёння павінна плаціць Дар'і Данцовай, бо якраз яе кнігі найбольш запатрабаваныя сёння народам (амаль чэргі) у Беларусі (які і ў Расіі). Так, цікавацца, купляюць сёння найперш яе, а не Талстога ці Караткевіча.

А таму што не трэба да кнігі ставіцца як да тавару. Яшчэ напачатку мінулага стагоддзя аб тым нас папярэджаў Максім Багдановіч-Кніжнік: «Добра быць коласам; але шчаслівы той, каму дадзена быць васільком. Бо нашто каласы, калі няма васількоў?».

Але кажуць, што сучасная «хімія» амаль вывела з нашых калгасных палеткаў тыя блакіт-навокія кветкі...

Мікола КАЛІНОВІЧ

▶ САЮЗ

«У МІНУЛОМ ГОДЗЕ САЮЗ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ «ЗАМАЦОЎВАЎСЯ» ЯК ДОМА, ТАК І ЗА МЯЖОЙ»

У 2009 годзе Саюз беларускіх пісьменнікаў не толькі дзейна і юрыдычна правамоцна дзейнічаў на тэрыторыі Беларусі, але і «замацаваўся» за мяжой дзякуючы папулярнасці сучаснай беларускай літаратуры і творчага братэрства, заявіў у інтэрв'ю БелаПАН старшыня СБП Алесь Пашкевіч.

Паводле ягоных слоў, у 2009 годзе Саюз беларускіх пісьменнікаў быў прыняты ў Еўрапейскую пісьменніцкую раду (ЕПР), у якую ўваходзяць каля сотні літаратурных арганізацый краін Еўрасаюза. «Варта адзначыць, што Саюз беларускіх пісьменнікаў з'яўляецца першым і адзіным грамадскім аб'яднаннем з краін СНД, прынятым у гэтую самую ўплывовую і вядомую еўрапейскую

пісьменніцкую арганізацыю. Упершыню ў гісторыі Беларусі для айчыннай літаратуры юрыдычна і арганізацыйна адчынена акно еўрапейскай культуры і прасторы. І гэта вялікі павага і гонар», — адзначыў А.Пашкевіч.

Ён падкрэсліў, што ўваходжанне ў ЕПР дазваляе комплексна вырашаць арганізацыйныя і творчыя пытанні СБП. Так, яго прадстаўнікі ўдзельнічалі ў двух паседжаннях бюро Рады і плануецца умацоўваць адносіны як з Радай, так і з пісьменніцкімі саюзамі еўрапейскіх краін.

У мінулы год СБП быў прыняты да ўсяго, і ў Балтыйскую пісьменніцкую асацыяцыю, што таксама садзейнічае кантактам і ажыццяўленню розных творчых і выдавецкіх праектаў, у тым ліку ў галіне перакладаў твораў беларускіх пісьменнікаў на мовы краін Балткі. Першыя «ластаўкі» — анталогія-білінгва сучаснай беларускай паэзіі «Святло ў вок-

нах», выдадзеная ў Вільні, а таксама некалькі «балтыйскіх» «пасляпенэрных» альманахаў.

СБП працягваў кантакты і з тымі міжнароднымі пісьменніцкімі структурамі, у якіх ён працуе не першы год, распавёў старшыня грамадскага аб'яднання БелаПАНу. Маюцца на ўвазе Міжнародная супольнасць пісьменніцкіх саюзаў (правапераемнік Саюза пісьменнікаў СССР) і Міжнародная асацыяцыя пісьменніцкіх саюзаў «Слова без межаў», заснаваная СБП разам з Нацыянальным саюзам пісьменнікаў Украіны (у арганізацыю, акрамя ўкраінцаў і беларусаў, уваходзяць творчыя суполкі Балгарыі, Польшчы, Славеніі, Славакіі, Македоніі, Малдовы, Румыніі, Грузіі, Арменіі, Азербайджана, Турцыі і Ізраіля).

Сярод найбольш значных спраў Саюза ў межах Беларусі А.Пашкевіч назваў каля 500 літаратурна-мастацкіх выступаў

членаў СБП ва ўсіх рэгіёнах краіны падчас правядзення агульнанацыянальнай грамадска-культурніцкай акцыі «Будзьма беларусамі!». Аб грамадскай цікавасці да сучаснай нацыянальнай літаратуры сведчаць поўныя залы яе аматараў і тыя адметныя пытанні, якія задаваліся на сустрачках з беларускімі пісьменнікамі, падкрэсліў А.Пашкевіч.

Акрамя таго, па словах старшыні СБП, упершыню грамадскае аб'яднанне пачало выдаваць сваю бібліятэчку «Кнігарня пісьменніка», у якой выйшла пяць кніг (Уладзіміра Някляева, Кастуся Цвірка, Віктара Казько, Вольгі Іпатавай і зборнік сучаснай жаночай прозы — 24 аўтаркі). Рытуецца да друку яшчэ тры: кніга прозы беларускамоўнага празаіка з Беласточчыны (Польшча) Міхася Андрасюка, а таксама зборнік сучаснай беларускай жаночай паэзіі і паэтычныя пераклады Ніны Матяш.

Як адзначыў А.Пашкевіч, сёмы год выходзіць незалежны літаратурна-мастацкі часопіс «Дзеяслоў», які выдае кіраўніцтва СБП. Адзін з намеснікаў старшыні СБП — Эдуард Акулін — стаў рэдактарам новага літаратурна-мастацкага часопіса для маладых літаратараў «Верасень» (заснаваны ТБМ імя Францішка Скарыны) і ўзваліў на свае плечы праблемы па яго выданні і распаўсюдзе. Пры падтрымцы і садзейнічання кіраўніцтва СБП з'явіўся сёлета ў свет і другі нумар літаратурна-мастацкага альманаха Брэсцкага аддзялення СБП «Жырэндоля».

Старэйшая творчая арганізацыя краіны Саюз беларускіх пісьменнікаў штоквартальна папаўняецца новымі членамі і застаецца самым шматколькасным пісьменніцкім аб'яднаннем Беларусі.

БелаПАН; <http://naviny.by>

11 (3)

ПАЭЗІЯ

▶ ВЕРШЫ

ЮРКА ГОЛУБЬ

Наскрозь

У балота зрудзелы пакрыў
хіба вырай на памяць скраў,
а тужлівы, нібы апокрыф,
снег загортваецца ў небакрай.

Падуладны зімовым метам,
да грудзіны ўчарнеў чарот,
нібы ў чэрагах да апраметнай
і яго наступіў чарод.

Заліўныя абсягі старыц
затаілі ў глыбінях спуд;
вось каму наступіла старасць:
вербам цяжка брысці на груд.

У здароўчага бору знешне
і ў каморы знутры — прыпас,
смольны золатам і не меншы
за мядовы, што зычыў Спас.

І дарога — невераемна! —
не збылася глухіх капыт,
і бутэліцы шось нядрэмна,
што ў карчомачцы прыкупіў...

Зваротнае

Дзе ластаўкі ўпрытык
Агучаныя дротам,
Стукоча стыку стык:
— Назад няма звароту.

Не бачыць сцезжа дзён
Наступнага скароту.
Выток ёй не відзён:
— Назад няма звароту.

Вунь шосты з семярых,
Хоць ёлупень віротны,
Забіў разумным дых:
— Назад няма звароту.

Спіхнула пад адхон,
Ці змыла пешых з броду,
Сіпелі наўздагон:
— Назад няма звароту.

Раструшчаны на друз
У запаведзь вароты.
І шэпча служка муз:
— Назад няма звароту.

Ды рэкае дзівак,
Сабе самому здрайца,
Што можа сонца знак
Праз ічыліну вяртацца.

Простая мова

Раса раскашуе. Рудзець
Загару маёва.
Выносяцца гукі з грудзей.
Простая мова.

У матчынай хусткі каснік —
Сусвету абнова.
Не схільная звону казны
Простая мова.

Будзіла будынкі бяда
Грымотна. Сурова.
Ахоўвала краю будан
Простая мова.

Патрапіў у пекла сатрап?
У жорсткія ловы.
Кавадла — радзіма сярпа.
Простая мова.

Дарэмна ламаў ураган
Вясёлку на дрывы...
Зубры са стажком на рагах...
Простая мова.

Зраклія замовы ануч,

Дзе з шэптамі змова.
Зацятыя вусны на ключ.
Простая мова.

Колас і васілёк

З іх кожны зямлю валок:
Расквечвалі спольна кола
І колас, і васілёк,
Васілёк ды колас.

Азваўся ім неба дар.
Не ўдарыў абух віхуры,
А крушынае кары ўдар
Дастаўся дубовай скуры.

Збыўся дымок здалёк.
Попелу ўнік Везувій.
Колас і васілёк —
Крэўная з небам сувязь.

Раіў даццы магнат:
Шпацыр заганны пешкі,
У жыцце калі мігцяць
Валошкавыя памезжкі.

Даўнюю сцезжку згроб
Вецер шурпатай лапай.
Выправіў звячку горб —
Кланяцца перад лапцям.

Разбэшчвалі свет нарцыс
І вобак яго бліскучкі.
Спецы карыць карыцы,
Дзе золата сноп закручваў.

Зрушыўся небасхіл
І рынуў на стог саломы.
Там колас пазбыўся сіл
І з ім васілёк-паломнік.

Зімны забыты сон:
Спрахлі яго аковы.
Колас гучыць, як звон,
У колеры васільковым.

Гнанаму ад валок,
Не вы мне паялі колісь?..
Колас і васілёк,
Васілёк ды колас.

Філіпіка сучаснаму чорту

З тутэйшай знешнасцю каўбоя,
З мясцовай выкладкай глуздоў,
Дык вось — павернецца да бою —
Слана загоніць на гняздо.

Не даваць, аднак, і спрыту:
Калі кухталь на дно турне,
Гатоў на значнасці іспыты
Здаваць з адзнакай і ў турме.

На вузкай сцезцы да распаду
Падручны гвалту, самаед
Не супраць называцца падлам
Без перапынку на абед.

Чужое гора не казыча.
Распушта скуру не дзярэ.
Яшчэ б вось мазгаўню пазычыць,
Каб хвосцік вышчаміць з дзвярэй...

Пра жывучасць

Далей небяспечна плыць:
Знямоглага плынь зграбае.
Змрочны мэморый з пліт.
Каровы жуоць гербарый.

Распльвіста ходзіць сказ.
Губляе развагу слова.
Задыханы, як вадалаз,
Паветра аловак ловіць.

Разрахаваці лік:

Веліч звалі на дробы.
Выключна — з бутэлькі лык
Для вісуса ўжо не пробны.

Валютчыкам — не вераб'ям —
Адносна бывае млосна:
З іх кожны — куст выбіраў
Самому сабе мілосны.

Паўсвету збянтэжыў хлус,
Хвалько дамагаўся — цалкам.
Адрокены пушчы кус,
Бадай, што адной запалкай.

Няўжо над палеткам знік:
З валошкай жаўрук не ў змове?
Пачварна азызлы зык
Дзялянку гародзіць мове.

Хрыпаты, як жарабец,
Век атрасае мыла.
Ні ў жолабе, ні ў журбе
Брыда нас, аднак, не змыла.

Акцёр

Сплываў пясок сыпучых дзён.
Кларнет курочыў ціш карэнна.
Акцёр, на вольніцу жадзён,
У ногі кленчыў Мельпамене.

Мяняла сцэна хор і ўбор,
І ён мяняў наноў аблічча.
І паўставала, як дакор,
Нямое сцэны акалічнасць.

Двайное дно, як двойчы два,
Трымае на выпадак сцэна.
А ён сябе ёй аддаваў
І меў надзею: моцных цэняць...

І падымаў на глум кулак,
І нёс пляшчоту срэбнай ноце,
І рагатаў, як ваўкалак,
І да крыві здзіраў пазногі.

І паваліўся — напавал.
Душа адрывула кудысьці...
Заслоны грывнуўся абвал,
А з-пад яго не маюць выйсця.

Зноў пра запавет

Не распуснік — калі араты.
Сівы з помнае галавы.
І таму на парозе страты
Падаецца: жывеш жывы.

Над табою віхураў лямант.
Пад табою — вякоў пласты,
Дзе спачыў, як апошні мамант,
Той, хто з цемры пісаў лісты.

На асадку была надзея
І апірышча — на душу.
Абдымала яго нядзеля
З абяцанкаю: прысушу.

Хібны час навывіт калечыў.
Дых смяротны, як грушу, трос,
Але ён перад тым не кленчыў:
Запаветам таму ўваскрос.

Акіянам гаёў зялёных
Зноў насустрач панесла свет.
Покуль неба на зоры зойме,
Іх запальвае запавет.

Ноч

Дзе прагу змрок каўтаў,
Да ўчынку зноў ахвочы,
Вунь ярасна ў ката
Трашчаць уночы вочы.

Адчулася на слых
У свеце навакольным:
Забіла гаю дых
У салаўінай штольні.

Звысоку — не на жарт —
Ляцела ўніз камета...
Ды хто каханья варт,
Не заўважалі гэта.

Вінаград

Як агат у град карат,
У смычок навошчаны
Граў на гронах вінаград,
Бо ўваскрос над прошчаю.

Спакушаў ён пеўчы хор:
Грэў харалы з хорам.
Ратаваў з пячорных гор
Каралеўскі карань.

Азіраўся па баках
Той, хто змове ласы.
Ён жа ўверх узнёс бакал,
Каб з размаху ляснуць.

Лішку з горычы не браў,
Спешчаны спякотай.
Абдымаў прыгоды брам...
— Дам? Аб тым — на потым...

Грацьці цокала каза.
Зайздрасць лезла ў норы.
Мог ён нораў паказаць
І не толькі нораў!

Карнавал. І апасля
Супраць этыкету
Ён сядаў замест пасла
У карэту-рэтра.

Спела вуснаў каляда.
Голасна і вусна
Вінаграду прыгадаў
Скус пра час спакусны.

Прыцямнела. Райскі сад
Даў адхланне кронам.
І выконвалі расклад
Вартавыя схронаў.

На пярыне хроп Адам.
Вінаград з-за плоту
Еве лобчык перадаў,
Ды аб тым — на потым...

Сакавік

З крутою сілай пажагнаны,
Калі пачуўся весні гул,
Хрыбет марозу на паркане
У тры пагібелі сагнуў.

Дзе раўчкі раўлі, а зубру
Круціла рогі Белавеж,
Ігералі сосны, што на зрубы
Ён не пуціў з заходніх меж.

Як волакам цягнула крыгі,
Дык ён няглаголу наздзіў
З усіх гаёў загроб адлігі
І ім бярозавік цадзіў.

Каб стаў бурыштынам мёдны ўзятак
І пазбыліся пчолы звад,
Дрымотны вулей, як дзіцятка,
Ён беражна аднёс у сад.

Пралеску вабілі на ўзлеску
Яго пастава, зрок і зык.
І стаўся сэрцайка пралескі
Плячысты хлопец сакавік.

ПРОЗА

12 (4)

▶ МАРГІНАЛІІ

ГІСТОРЫЯ «Х»

(ПЛАЦЭНТА)

Алесь ГАНАРОВІЧ

Калі чалавек пачынае сябе ўсведамляць, біяграфія заканчваецца.

Першы ўспамін — апошняя старонка жыццяпісу. З таго часу пачынаецца не жыццё, а ягонае стварэнне. Усё — колькі б яго ні цягнулася: трыццаць тры гады, семдзсят, вечнасць — толькі расцягнутае рэха жыцця першаснага, неўсвядомленага. І якраз тое жыццё — найцікавае, найкаштоўнае, неразгаданае й па сёння. Акурат яго — вечнае, бо і ёсць вечнасць.

Такія сентэнцыі запаланілі імператара. Калі ён упершыню іх пачуў — зразумеў, што зможа перамагчы свет і жыць па-райску. Свет, паўтаралася ім, — гэта сапсаваная чалавецтвам плацэнта, яе сінонім — рай.

Ён дасягнуў на гэтай зямлі ўсяго: неабмежаваная нікім і нічым улада, любоў народу, рэсквіт сабранай з асепкаў імперыі. І вось наважыўся ўзысці на вышэйшую прыступку чалавечага існавання: аднавіць у сабе страчаны рай. Вярнуцца да свайго неўсвядомлення. У сваю першаснасць...

Ён ішоў да гэтага няпроста і не адзін месяц. Ці жарты: пакінуць імперыю на дзевяць месяцаў без свайго нагляду! І да медыкаў асабліва даверу не меў: а што калі задушць той пупавінай? Аднак... Сеанс, як ахрысцілі тую працэдуру-аперацыю, мусіў незвычайна абмаладзіць арганізм. Абяцаў новыя дзесцігоддзі жыцця...

Пачыналася ж усё казённа. Раніцай у ягоны кабінет, сваімі памерамі падобны да хакейнага поля (толькі замест лёду ляжаў канадскі паркет), ветліва пастукаў Першы памочнік Жакей, мякка прапачніў дзверы і далікатна вымавіў:

— Вітаю Вас, пане Імператар... Дазволіце зайсці?..

(Калі б памочнік не меў такога прозвішча, яго б трэба было прыдумаць. Яно служыла і пашпартнай пазнакай, і мянушкай. Прычым — з падвойным сэнсам. Жакей — ён і нястомны «вершнік», паразітам з вуснаў якога не сходзіла «галопампаяўропам», ён — да ўсяго — і ненасытны каван. Аніхто не мог даўмецца: як у яго ўлазіць столькі кавы? Думалі, што той напой ужо і ў ягоных венах. А любімым гатункам была, натуральна, кава «Жакей»...)

— Што ў цябе? — Імператар неахвотна адарваўся ад чытаніны. — Ты што паперу не эканоміш? Заваліў мяне гэтымі запіскамі... Вочы мае хоць бы пашкадаваў!

— Прабачце, я б не турбаваў, але тут без папярэджання Ціхонцаў просіцца...

— А яму што?

— Не магу знаць. Скажаў, што па нумары нуль...

Так — нумар нуль — кадыфікавалі найсакрэтныя перамовы, якія без пасярэднікаў вялі службоўцы з кіраўніком. Зразумела, тыя службоўцы, якія мелі доступ...

— Запускай.

Ціхонцаў, старшыня Дэпартамента дзяржаўнай бяспекі, пакамечаны жыццём, службай і прыроднымі катаклізмамі, але ў зіхоткай аправе з некалькіх радоў ардэноў і ў навіоткім генеральскім мундзіры, кінуў на Першага памочніка прыхавана-раўнівы позірк і, сам зачыніўшы масіўную дзверыну, працокаў да стала імператара і там выпаліў:

— Здравія-жадаю-таварыш-Галоўна-камандуючы!

— Ды цішэй ты!.. Сядай.

Ціхонцаў наструнена глядзеў на імператара і не варушыўся, пакуль той не адклаў раздрукаваны вялікім шрыфтам аркуш і не ўздыхнуў:

— Вочы скоро вылезуць... Давай, што ў цябе?

Старшыня Дэпартамента дзяржаўнай бяспекі ўскочыў і залепятаў:

— Таварыш Імператар! Я маю радасць далажыць Вам, што ў выніку праведзенай нашым Дэпартаментам працы і адпаведных мерапрыемстваў... мы маем у выніку... хочам прапанаваць Вам... паколькі праведзена шматпланавая, ну а да ўсяго праходзіла аперацыя ў найсакрэтным рэжыме... — ён нечакана для сябе збіўся і акамянеў.

— Не трыньдзі ты, — зноў уздыхнуў імператар. — Толкам можаш сказаць?

— Так точно... — Ціхонцаў выцер аб лампасы спатнелыя далоні. — У нашым сакрэтным цэнтры дамагліся нечувалага! Маю на ўвазе аперацыю «Плацэнта»... Праведзены доследы і аперацыя,

пасля якой пацыент памаладзеў на тры дзесцігоддзі!

Ён набраў паветра і замоўк.

— Ну-у... — імператар недаўменна склаў на жываце рукі. — І што: дзяржаўную прэмію табе за гэта даць?

— Я не аб тым, таварыш Імператар, не так зразумелі... Я да Вас з прапановай... Толькі правільна мяне зразумейце... Аперацыя найсакрэтная. Акрамя правяранага медперсоналу з Дэпартамента аб тым знаю толькі я і мой намеснік. Я асабіста курыраваў... А таму маю гонар прапанаваць... Толькі правільна зразумейце...

— Ды не цягні ты мякіну, што хочаш?!

— Хачу, толькі правільна... бо ад усяе адданасці... Лішнія ж трыццаць Вашых гадоў анікому не перашкодзяць... Хачу прапанаваць... абмаладзіцца...

Імператара як ашпарылі:

— Што?! Ты гэта... Думаеш, што я ўжо не магу са сваімі старымі косткамі тут сядзець?! Так?!!

— Анік не, таварыш Імператар... Я зусім не аб тым... Я проста як лепш... Грошай жа на тое пайшло... Таму каб лепш хацеў... — і Ціхонцаў нечакана абмяк ды заціх.

— Як лепш, кажаш? А што там за аперацыя? Не падцяжкі ж ты мне прапануеш зрабіць, а?

— Што-о Вы... — ажывіўся Ціхонцаў. — Медыкі сеансам завуць... Там, гэта... пупавіну нарошчваюць, а пацыента, так скажаць, у бараплацэнту...

— У бара што?

— Плацэнту, таварыш Імператар. Аб тым лепш самі медыкі хай... Мы ж найперш за бяспекай і сакрэтнасцю... Ну а вынікі, я Вам скажу-у-у! Дзеда аднаго... і напаяўляпы быў, і хваробаў букет... ледзь соваўся, а праз дзевяць месяцаў, прашу прабачэння, мала-

дзіцу папрасіў! І вось ужо паўгода джыгітуе, як падшыванец...

— Маладзіцу, кажаш?.. — Імператар упершыню за дзень усмінуўся. — Што ж, будзем думаць. Працягвайце працу...

Старшыня Дэпартамента дзяржаўнай бяспекі выйшаў з выглядам пераможцы, чым наспярожыў Першага памочніка.

— Ты гэта, галопампаяўропам, мне нічога не хочаш сказаць?

— Не маю права, таварыш Жакей, нумар нуль, сам разумееш...

А праз некалькі хвілінаў памочніка паклікаў да сябе імператар.

— Зрабі так, каб Ціхонцава я, і не толькі я, больш не бачыў. І тэрмінова да мяне ягонага намесніка. Як там яго?

— Бадакін, пане Імператар.

— Ды хоць Какакін...

Імператар ноччу не змог заснуць. Завярэдзілі ўспаміны: малады, пасля інстытута... А да ўсяго — адолелі болі: і ў галаве, і ў суставах... Задышка падкаціла... Ад пігулак і парашкоў ужо на ваніты цягне...

Раніцай выклікаў памочніка. Той, як і гаспадар, таксама не спаў — кубкамі глытаў каву і выглядаў бадзёрым.

— Рыхтуй сустрэчу. Паедзем у іхнюю лабараторыю, хачу паглядзець, што там...

Пра візіт імператара ў медыцынскі цэнтр Дэпартамента дзяржаўнай бяспекі акрамя ахоўнікаў ведалі толькі два чалавекі: Жакей і Бадакін. Напачатку ў лабараторыі паказалі два відэазапісы. Кульгавы стары да «сеанса» і ажывелы мужчына гадоў пад сорок.

— І што, гэта адзін і той жа хрэн?! — не паверыў бачанаму імператар.

— Так. Працэс сеанса кантраляваў асабіста я. Па-праўдзе, і сам дагэтуль дзіўлюся, — ускочыў па стойцы «смірна» Бадакін.

— То раскажы, як такая байда атрымалася?

— Да сеанса рыхтаваліся дзевяць гадоў. За медзабеспячэнне адказвае прафесар Скоркін. Мае трох асістэнтаў, медычак. Усе, як разумееце, правяраныя ды ізалаваныя. Пацыент быў адабраны ў Шоцкім раёне. 75 гадоў. Па легендзе знік без вестак. Дастаўлены ў

лабараторыю 2 жніўня 20... года. Сеанс пачаўся 13 жніўня, закончыўся 30 красавіка 20...-га. З таго часу — пад нашым наглядом. Адчуванне выдатнае, медпаказчыкі выдатныя, толькі... — Бадакін заціх.

— Ну?

— Толькі жанчын патрабуе. Новых. А тут жа — сакрэтны аб'ект. Прафесар скардзіўся, што ягоных медычак заюзгаў...

— То не хвароба! — зарагатаў імператар і запытаў сур'эзна: — А ёсць якія аслажненія?

— Не, таварыш Імператар, не выяўлена.

— Дык што ж, урэшце, вы яму тут зрабілі? Не на клізмах жа памаладзеў?!

— Не, таварыш Імператар, тут цэлая праграма. Яму, гэта... пупавіну аднавілі... і ў плацэнту, як у матчыны жывот...

— Аляксандр Герасімавіч, — мякка прамовіў Жакей (любіў у прысутнасці высокіх асобаў так назваць імператара, падкрэсліваючы сваю блізкасць да кіраўніка і казыраючы тым). — Я моцна перапрашаю, што перабіваю, але, можа, варта паклікаць самога прафесара? Ён бы распавёў пра ўсё больш дэтальна...

— Так, правільна, давай!..

Састарэлы прафесар напачатку ледзь не самлеў ад нечаканкі, але потым ачوماўся і выглядаў упэўнена:

— ...Доследы базуюцца на аснове медыкафізічных, неўрагісіхалагічных і біяметральных фактараў...

— Стоп-стоп, — замахаў імператар. — Не гані сваю пургу! Ты можаш проста і па-чалавечы растлумачыць, як дзеда абмаладзіў?

— Так-так, прабачце, зараз... — прафесар дастаў насоўку, выцер спатнелы лоб і працягнуў: — Вашая Імператарская Вялікасць, чалавек пачынае старець з таго часу, як нараджаецца. Свет — гэта дадзенае Усвешнім і сапсаваная чалавецтвам плацэнта... Вось мы і паспрабавалі вярнуцца да першаснасці, да матчынага, так скажаць, улоння. Стварылі штучную бараплацэнту ды змясцілі ў яе старога пацыента. Усе тэрмальныя ды іншыя жыццёва-неабходныя працэсы кантралявалі аўтаматычна. Пацыент спаў, а за перыяд сеанса цэла ачышчалася і акумулявала назапашаную энергію. Абмаладжалася...

— А як ён дыхаў? — пацікавіўся імператар.

— Так, як і ў жываце маці, толькі, зразумела, штучна...

— А што еў у тым вашым пузыры?

— Неабходныя вітаміны і адэкватнае харчаванне падавалася ў плацэнту, ці, па-Вашаму, пузыр, праз...

— Ды ведаю я тую плацэнту не менш вашага, — перабіў імператар прафесара. — Мы іх з ветэрынарамі яшчэ паследамі называлі...

Усе зноў уталопіліся на прафесара, але той быў збіты спанталыку параўнаннем і зноў выцер лоб.

— Вашая Імператарская Вялікасць... чалавечы пуп ёсць таямніца, своеасаблівае злучэнне з сусветам. Праз яго, пасля адмысловых аперацый, мы і падводзім неабходныя шляхі харчавання і вываду адходаў. Паўтаруся, метады вельмі просты і натуральны. Па сутнасці, ён паўтарае тое ж, што робіцца ў матчыным улонні з дзіцем. І тэрмін, як

13 (5)

ПРОЗА

разумеце, мы запраграмавалі той жа...

— Ну а потым, праз дзевяць месяцаў, што? — імператар зноў ажывіўся.

— Усё... — не зразумеў прафесар. — Спыняем сеанс...

— І пупавіну рэжаце?

— Ну так, можна і гэтак сказаць. Аднаведныя шляхі хірургічна адрэзаюцца...

Пытанніў больш не было. Пацмокаўшы ўстаўнымі зубамі, імператар нечакана прапанаваў:

— А давай, прафесар, мы і цябе абмаладзім. Галава, бачу, разумная, а то яшчэ кеўкнешся, і медыцына наша збяднее!

Прафесар ніякавата ўсміхнуўся, а Бадакін ускочыў і залепятаў:

— Таварыш Імператар, Ваша воля для нас закон, але прашу прабацьчы і зразумець... Сеанс надзвычай затратны ў плане фінансавання... Я б сказаў найзатратны...

— Паняў, — уздыхнуў імператар, зноў цмокнуў і загадаў: — То пакажыце мне ўжо свайго дзеда!

«Пацыента» прывёў сам Бадакін. Дзедам назваць яго магло хіба што немаўля: выглядаў падцягнута, бадзёра. Убачыўшы імператара, абрадаваўся і ледзь не кінуўся абдымацца:

— Ля-а-ксандар Герасімыч, здароўця, ці вы гэта?

— Ну-ну, астынь! — буркнуў на яго Бадакін, але імператар толькі ўсміхнуўся:

— Нічога-нічога... Дык як, мужык, ты сябе пачуваеш?

— Скардзіцца няма на што...

— А мне казалі, што да маладзіцаў не пускаюць.

— Ну... ента можна й паправіць.

Імператар наблізіўся да «пацыента», зазірнуў у вочы, пахлопаў па плячы і падрахаваў:

— Харош, маць тваю! — і праз паўзу: — Мне даклалі, што ты мой зямеля. І праўду з Шоцкага раёна?

— Ну а адкуль жа, Герасімыч?..

— А чым займаешся?

— Цяперака ж нічым. Вось, у гэнтай санаторыі адпачываю. Дзякуй вам і дахтарам: і накормлены, і апрануты, і клопату ня маю!

— А да «санаторыі»?

— Дык гэта... конюхам. Пасу, кармлю, а яшчэ летам за бабу на весавой сяджу...

— А не цяжка ў такіх гадах за коньмі бегаць?

— Што вы, Герасімыч! Да санаторыі, не схлышу, ня мог ужо, думаў кідаць. А цяпер вылоднеў так, што й галопам дам рады!..

— Чуў, Жакей, — імператар парывнуўся да памочніка. — Яшчэ адзін наезднік у нашым эскадроне! — задаволена ўсміхнуўся і ляснуў далонямі, што азначала: канчай базар, гайда дамоў!..

І зноў ён ноч не спаў. А можа і спаў, ды замест сноў у галаве тэя лабараторныя ролікі круціліся: плацэнта тая з мутнай вадкасцю, чалавек у ёй... Ну рыхтык малое ў вантробе парадзіхі... Толькі вонкі нейкія шлункі спавіваюцца, а за імі — дзесяткі апаратаў, манітораў, лямпаў!..

Толькі на трэці дзень, натомлены раздумамі і нездаровасцю, састарэлы імператар рашыўся:

— Ну што, конюхі мае верныя, рыхтуйце свае плацэнты... Была ні была: буду абмаладжацца!

— ён як рэнтгенам прапек Жакея і Бадакіна, даўжэй узіраўся ў апошняга і, дадаючы ў голас грознасці, спытаў:

— А ты што гэта да мяне без лампасаў прышэрся?!

Бадакін, як загіпнатызаваны, ціха выціснуў:

— Таварыш Імператар, палкоўніку лампасы... не паложаны...

— А чаму гэта палкоўніку? Жакей, галопамцябепаўропам! Рыхтуй мой указ аб прысваенні яму генерала! І прызначаю Бадакіна старшынёй Дэпартамента дзяржаўнай бяспекі. Глядзіце толькі, каб за дзевяць месяцаў тут байды якой не ўпаролі, а то скуру спушчу!.. — Памаўчаў, зноў прыдзірліва агледзеў падначаленых і закончыў ужо больш ласкава: — Пакумекайце, каб за гэты час я з тэлевізара не вылазіў... Мантаж там які зрабіце, ну... як я прымаю аднаго, другога, дакументы падпісваю, вас, гультаяў, ганяю. Ясна?

— Так! — у адзін голас гэўкнулі памочнік і дэпартаменшчык.

— Ну вось і лады. Не пабіцеся толькі, хто маёй павіталкай будзе, плацэнта-шмацэнта...

Народ піў гарэлку і глядзеў тэлевізар. Напачатку моцна даставаў прэм'ер, рваўся да імператара з нейкімі неадкладнымі клопатамі — пакуль яго сяміпавярхова не абклаў Першы памочнік і не выгнаў з рэзідэнцыі. Прэм'ер надламаўся, засеў на лецішчы і таксама запіў.

І вось — тэлефанаванне старшыні Дэпартамента дзяржаўнай бяспекі:

— Таварыш Першы памочнік, тэрмін сеанса зачончаны. Будзем спыняць?

— А якія іншыя прапановы?

— Не зразумеў...

— Разумееш ты ўсё не менш майго, — абрэзаў яго Жакей. Канешне, соладка было яму, — па сутнасці, кіраўніку дзяржавы, — гэты час; і розныя ўжо кашчунныя думкі ў галаву лезлі, але баяўся ён іх, адганяў як праказу: хто ведае, чым тое адгукнецца... Ды і, ведаючы нораў гаспадара, не мог не думаць аб тым, што без чыйсьці падстрахоўкі імператар палез у тую плацэнта... — Канешне заканчвай!

Першы памочнік Жакей скасавурыўся на партрэт імператара, замовіў сабе кавы, выпіў без задавальнення — і заспяшаўся ў сакрэтны цэнтр.

Каля ўвахода ўжо стаяў імператарскі лімузін, і Жакей спалохаўся, што спазніўся першым прывітаць гаспадара. Каля ліфта яго чакаў скамянелы Бадакін, — нярвова схопіў за рукаў і пацягнуў углыб вестыбуля.

— Таварыш Першы... выйшла неспадзяванка. Не ведаю, як патлумачыць...

— Імператар жывы? — абарваў яго Жакей.

— Так, так... Што ты! Усё атрымалася, толькі...

— Што «толькі»? Не цягну!

— Памаладзелы, здаровы, толькі... у сваім часе.

— Як у сваім?

— Ды хадзем, сам убачыш!

...У ярка асветленай палаце сядзеў выгалены і памыты імператар. Памаладзелы ці не палову. Калі б не памяць ягоных растыражаваных фота «даімператарскага перыяда», яго б цяжка было пазнаць.

— Пане Імператар, дазвольце прывітаць Вас! — пачаў Жакей, але гаспадар злосна сплюнуў і закрычаў:

— Яшчэ во аднаго прыдурка прывялі! Сам ты пан зачуханы, выхранціўся тут мне. Што, яшчэ адбудуна не прасох? Імператары ў цяжкім мінулым! — памаўчаў і нечакана кінуў на акно: — Дзе звянявыя? Чаму машыны ў разгар пасяўной на двары стаяць?!

— Зараз, зараз, усё зробім... — сам не ведаючы, што абяцае, Жакей, цягнуўся за лампас Бадакіна, падаўся да выхада. Прычыніўшы дзверы, ён паслабіў гальштук і прамармытаў: — Гэта, галопампаеўропам, што такое?!

— Імператар...

— Ды сам бачу! Пра якую пасяўную крычыць?

— Прафесар сцвярджае, што гэта сіндром вяртання. Ён — у сваім часе... Памаладзеў на тры дзесяцігоддзі — і на тры дзесяцігоддзі ў мінулае вярнуўся...

— А з тым конюхам што?.. Што з тым тваім сіндромам?! Дзед жа — нармальны... — Жакей уздрыгнуўся і паправіўся: — У сэнсе нармальна з тога сіндрома вярнуўся.

— Ну так...

— Так тваю цераз так!!! Што рабіць будзем? — Жакей яшчэ больш паслабіў гальштук, і верхні гузік на кашулі не вытрымаў — адарваўся і паскакаў па гранітнай падлозе...

І раптам нешта нібыта абудзілася ў вачах памочніка: — Ну, дай мне асабовую справу тога дзеда!

— Паверхам ніжэй, у архіўнай...

...Памочнік глядзеў на біяграфію першага пацыента сакрэтнай лабараторыі, хітаў галавой і не

мог вымавіць ні слова. У горле страшэнна перасохла.

— Можа, кавы замовіць?

— Што?

— Можа, кавы, — паўтараў старшыня Дэпартамента дзяржаўнай бяспекі.

— Кавы? Не, давай гарэлку, і пабольш... Як вы маглі так з дзедам лапухнуцца?

— Ніякага лапухнуцца... Выхад, як і прафесар зацвердзіў, з сеанса быў беспраблемным, без часовай дэфармацыі.

— Ды што ты вярзеш, генерал! Ты магзі маеш?

— Я па-прашу! — надзьмуўся той, але супакоіўся і зноў затараторыў: — Ты ж сам чуў, як той расказваў пра сваё апошняе месца працы, пра коней нешта там і весавую...

І памочнік не вытрымаў:

— Я і кажу, што ты дурань! Ды конюх гэты і трыццаць гадоў таму, як і перад сеансам вашым ляцкім, коней пасвіў! — ён падняў папку і з размаху ляснуў ёй аб стол. — Заві свайго прафесара!..

На поўную адаптацыю імператара спатрэбілася некалькі дзён. І ўсё павінна было пайсці звычайнымі кругамі, аднак... Аднак абмаладзелага кіраўніка адмовіўся прызнаць народ, які датэрмінова выбіраў яго, верыў і любіў. І старэў. Разам з народам старэлі і вера з любоўю. А што ж цяпер? На прыпынках і ў курьляках пачаліся насцярожаны перашэпты, якія выліліся ў стыхійныя мітынгі. І з кожным публічным выхадам імператара «на людзі» людское неўразуменне расло і пагражала стаць абурэннем.

— Імператара забілі, а заместа яго падсоўваюць нейкага двайніка-недаварка!..

— Так! Паглядзіце ж, ён наша му ў сыны гадзіцца...

Анічога не магла зрабіць ні тэлепрапаганда, ні Дэпартамент дзяржаўнай бяспекі. А тут, як на ліха, узняў галаву прэм'ер:

— Правільна, народзе, нас усіх дураць! Па-а-адман!

Пакуль ён не ўзначаліў народнае паўстанне, вырашылі правесці выбары новага імператара — як ні цяжка было рашыцца на тое імператару старому. «Нічога не зробіш, — суцяшаў яго прафесар сакрэтнай лабараторыі. — Не забывайце, што біяграфія заканчваецца, калі чалавек пачынае сябе ўсведамляць. Першы ўспамін — апошня старонка жыццяпісу. Вяртаймася да першапрыроды...»

Што куды і як вярталася, не вядома, аднак на перавыбары памаладзелы гаспадар мусіў згадзіцца. А прафесара пасля тых суцяшэнняў ужо ніхто не бачыў...

Прайшлі месяцы. Не бачылі ўжо і абмаладзелага імператара. Ягонае знікненне было спісана на апазіцыйнага прэм'ера. А ў высокім кабінце-паркетным полі сядзеў колішні Першы памочнік Жакей...

Ён перастаў піць каву і перайшоў на натуральныя сокі, бо цяпер — як ніколі раней — патрэбна было здароўе. Бо ён таксама дасягнуў на гэтай зямлі ўсяго: неабмежаванай нікім і нічым улады, любові народа, росквіту імперыі, і васьм...

Раніцай да яго ветліва пастукаў Першы памочнік, мякка працінуў дзверы і далікатна вымавіў:

— Вітаю Вас, пане Імператар... Дазвольце зайсці?..

— Што ў цябе?

— Прабачце, я б не турбаваў, але тут без папярэджання Бадакін просіцца...

— А яму што?

— Не магу знаць. Скажаў, што па нумары нуль...

— Запускай.

Старшыня Дэпартамента дзяржаўнай бяспекі быў падкрэслена ветлівым і заклапочаным:

— ...Тут нашыя спяцы з сакрэтнай лабараторыі аквавіту вынайшлі, правільней, размарзілі... Разумеце, Ваша Імператарская Вялікасць, пласт лёду тысячаметравай глыбіні... З Антарктыды... Вечная мерзлата, і вада там першародная. А, як ведаеце, мы на восемдзесят прэнтаў з вады... То я й падумаў, ці не зацікавіць Вас тая метада... Эфект аздараўлення ўражае! Я й сам піць тую віту пачаў...

Імператар нібыта закамянеў: маўчаў і ўзіраўся ў шчырыя вочы Бадакіна. А потым нібыта й сам растаў:

— Што ж, вада ды вада... Думаю, варта паспрабаваць. Толькі абавязкова кожную партыю — на праверку маёй службе аховы!

— Слухаю, таварыш Імператар. — Старшыня Дэпартамента дзяржаўнай бяспекі казырнуў і пакрочыў да дзвярэй... Але там нечакана спыніўся, азірнуўся і застыў.

— Што яшчэ? — не зразумеў імператар.

— Толькі гэта... Аперацыйна кіраваў асабіста я. Мой намеснік аб тым анічога не ведае...

— І што з таго?

— Ды так, я на ўсялякі выпадак... Будзьце здаровыя, Ваша Імператарская Вялікасць! — ён яшчэ раз казырнуў і схаваўся ў прыёмнай...

▶ ВЕРШЫ

ВІКТАР СЛІНКО

З НОВАЙ КНІГІ «АРАХНА»

Ідэнтыфікацыя па голасе

Хунта — гэта заўсёды вясельля лычкі
На плячах салдат рэгулярных войскаў.
Зніжаюцца цэны
нават у танных бардэлях,
І прадуктовыя карткі можна змяняць
на патроны;
Таксама й наадварот. Іржа на бацькоўскай
зброі
Будзе падставай для трыбуналу,
насля — расстрэлу
Падлетка год чатырнаццаці.
Павуцінне ў зачыненых крамах
Цалкам магчыма ўспрыняць і як драпіроўку.

Хунта — гэта істотнасць адмены
жыццёвых планаў.
Ва ўніверсітэце — шпіталь.
Ды ніхто не адменіць мора,
Шум яго хваля — і пясок на даўжэзных пляжах.
Жаданне выйсці на лодцы
амаль што да
далягляду

І выкінуць вёслы. Хунта — гэта свабода.
Свабода забыцца на тое,
што значыць свабода.

А мы, хоць жывем у краіне,
дзе мора замена — балота
І закасаная рукавы
непакоюць сівых інвалідаў,
Пляцём сваю лясвіцу
з доўгіх і тонкіх вяровак,
Затойваемся
і не адгукаемся
на перакліччы.

31.10.09

***

На клавiкордах — снег. Дажыць да сарака
Дзеля цікавасці. Між мора — і аблокаў
Яліны і сосны, што глядзяць
на дзюны,
Уборы годна захаваюць. Мы — пясчынкі
Ці горы, ці нябёсы — ўсё няважна.
Калі табе пад сорака, ты павінны
Бурштын балтыйскі у кішэнь пакласці.
Класічны лёс паэтаў
гэтак мовіць.

А хто прыхільнік поўнае свабоды
І не прымае штампавыя ці клішэ, —
Няхай прыемных, як карчма на ўзлессі, —
Сабе той знойдзе покуль адпачынак
У іншым месцы; ўсюды, дзе магчыма
Рукою далікатнай вымыць твар
У лужыне, наўколенцы прысеўшы,
І рыбіну сухую раздзяліць, і куфаль
поўны
На той крыху падобнага бурштыну
З падобным на цябе
і непадобным.

Усё магчыма і тут. Ну а калі твае
Пікавасці у іншым палягаюць
(Аб чым казаць услых не выпадае),
Ты навядзі сябе, нібыта лінзу,
І ракурс выберы, адкуль відаць, што ёсць,
Чаго няма, і дзе адлюстраванне
Сабранага
у фокусе адным.

Спазніся на цягнік, — альбо квіток
Які быў прызам, для другіх зайздросным,
Ты з пальцаў выпусці — няхай ляціць
між крат,
Куды бяжыць, нясе з сабою смецце
І хмаркі адлюстраванае, і неба
Яна — з якой нарэшце ты супаў.

За спінай — лецішча пустое. Клавiкорды.
11–12.10.09

***

Нам будзе проста праўду зразумець,
Калі яна адкрыецца — усім

Празрыста, ясна так — навідавоку.
Бы ў небе са святымі ўстане ўміг
Хрыстос — тады не зможам не схавець
Паверыць, адрачыся назусім
Ці каменем прыбіць ізноў — прарока.

12.04.06

Самапісец

Нібы
саракагадовая жанчына ва ўласнай кватэры,
мы

напускаем на сябе сур'ёзны выгляд,
абіраючы бульбу, расстаўляючы салаты
на стале,
святкуем

дзень нараджэння чалавека з імем,
адпаведным пашпарту ў кішэні,
запрашаем гасцей;
але — помнім:

Дэталі (як частка цэлага) мусіць не выпадаць
з ансамбля, не прырэчыць яго размаітасці,
адцяняць асаблівасці таго, што за ёй:
сакаліныя пёры, вочы краты (ды іншае),
зжаўцелыя

голки сасны пад нагамі, смала, прысталая
да кашулі (калі прыхінаўся да дрэва
плечуком); так. Ну, дапусцім, усё гэта ёсць
пэўны парадак, чарпаціца, што абвальваецца
са старога і новага даху —

адначасова, развешаныя
на вяртоўцы балкона станікі, — гарачае сонца
прушывае іх хутчэй, чым гаспадыня
дойдзе да кухні; але цяжасці
не ў пошуках сувязяў, вынікаў
і прычын, а ў немагчымасці злічыць
прыступкі на трэці паверх і не збіцца
аб збітыя калені,
нафарбаваныя вусны, —

усё, чым упершыню сустракаў свет,
калі мы, падлеткі,
падбіралі словы, якімі — вітаць;
...бы зноў — падлеткі, глядзім на
нераспакаваныя валізы ў прыхожай,
а нашы бацькі стоячы абдымаюцца
пад аб'якурам
лямпы — без святла.

Займаючыся гукаперайманнем,
аднойчы скажам

(дапаможа
памылка ў вымаўленні —
нявыпраўлены прыкус)

тое, за што больш не дазваляць
закрэсліваць крыжыкам лічбы ў календары.
...Усё гэта пэўны парадак, які не сведчыць
ні аб чым. Што

браць пад увагу? Прымхі шафёра
перад выездам на трасу ці адмоўны
рэзус жанчыны і дзіцяці, страх
выкідышу, а найперш —
за жыццё (сваё), аборт?

(Сабакам кажучь: апорт, апорт —
і гумава чалавечак ляціць у
кустоўе, пераможца атрымае
пячонку і сэра.)

...Што ж, родныя заўжды чакаюць
на іншым беразе чамусь...

Але рачны пясок
захоўвае выразны след нагі —
да першай хвалі.

Ліпень 2006

***

У бессэнсоўнасці знайду сваю апору.
У тым, што слова падае, бы камень у ваду,
І ўсё знікае. Але я — іду.
Ёсць проста так — нізіны, рэкі, горы.
І ў ценю дрэва адпачне вандроўнік,
Глыне з біклагі. Сон яго агорне.

А той, хто звык усё казаць услых,
Цяпер — нібыта вырваны язык
З ужо нямога рота.
Кроцьці рота,
І тыя крокі робяць непатрэбным слых
Да іншых гукаў — хто абуты ў боты.

І гэты міг, калі спадае ліст,
Вы лепш не параўноўвайце з палётам.
7.05.06

Песня табе

Вылічаны з твайго заробку,
Госпадзе мой, я твая капейка,
З непрыбытковых людскіх малітваў,
Ператвораны па жаданню,
Як таго захацеў аднойчы,
На дзясочае камізільцы
Страказою зеленавокай
Адпачну я, складваю крылы;
І гляджу, як цягнуе неба,
Як рыхтуеш свае маланкі,
І паўзу пад каўнер кашулі
(Светла-бэжавы колер ейны)
Ад дажджэў як лацвей схавання.

Вылічаны з твайго заробку,
Я заеду ў пад'езд пашарпаны
На сваёй гаспадыні юнай,
Ліфт падыме нас да паверха.
І пачую пах свежай кавы
У яе непрасторнай кухні,
І пабачу, як філіжанку
Спаласне пад вадой халоднай.
Толькі ў станіку і белых шортах
Пабяжыць басанож у ванну.
Пад струменем адкрые люстру,
Што яшчэ ад мяне схавана.

Потым будзе па тэлефоне
Шчабятая аб сваіх навінах,
А герань на яе падваконні
Адчувае, што я ўжо блізка,
Выгінае свае сцябліны,
Каб прысеў я ды пагайдаўся.
Тэлевізар пад выцінанкай
Ды гадзіннік мяне цікуюць.

Але што мне жаданні рэчаў,
Але што мне гайданне кветак,
І надвор'е з дажджом і ветрам,
Ад чаго прамакаць камізільцы,
І бутэлькі на ўсіх паліцах,
І памяты бліскучы посуд,
Калі ўжо мне пара вяртацца.
Госпадзе, я твая капейка,
Паглядзі, як зямля чарнее
Пад зялёным кустом парэчак,
А вакол некрунуты дзёран,
А на лаўцы, што збітая з дошак
У шчыліне, што паміж імі,
Мурашыны шкільцік мёртвы.
І — засохлыя пацеркі ягад
Там, на голлі, па-над кустамі,
Што чакаюць свайго марозу,

Што чакаюць, як гаспадыня
Да мяне завітае ў гасці.
...Калі я абярнуся іншым,
Паскідаю сухія крылы,
Страказіны бязважкі трупік.
Госпадзе, я твая капейка,
Ты падай ёй мяне, як лішак,
Будзем мы да вакна падыходзіць
І глядзець
на дом з белай верандай,
Як суседзі кладуць на дрэвы
Целы доўгіх жалезных лесвіц.
Будзем ведаць, што знае карань,
Ліст барвяны — і ліст зялёны.
Будуць пліты цяплець ад сонца,
Будуць нашы сухія вусны
Забывацца, што значыць смага.
Госпадзе, я твая капейка,
Маці моліць аб здароўі сына.
Ты пайдзі ды купи цукерак,
Адпачні на сваіх аблоках,
Што падобны да рыбін дзіўных.

2006

***

Не ўвянчалі каронай увагі
хвілчасовасць,
бо ў пяску рачным,
бо жалезны чайнік з днішчам,
якое ржа
ператварыла ў сіта,
настойвае дзьмухаўцовы адвар
горка-салодкі
шчэ дасюль, і ў пяску рачным
асакі схіленай постацыю
мезенец парэжаш, як Ая ты
назаву ды паклічу — Ая,
без пасрэднікаў-сноў, Ая,
ілбы, бы ў сне, што не досыць сніш
туляцца да
не Месяца траўня, куфра бабулі,
да якога не дадасі
ні ключа, ні слова,
рыба, закапаная па жабры
ў пяску рачным, выбавіцца,
з бяды як быццам вадою з дна
назад у раку гусям глыток
пералётным, горла сухое, бы,
немагчымае бы,
бы сокам натоленыя
саркафагі будынкаў
на месцы садоў
нешта скажучь тым, хто пасля
будзе шукаць нашы рысы
ў пяску рачным, складаць у словы
спевы вады.

снежань 2005

***

Мы судзім непадсудных, а падсудных
Судзіць няма каму. Яны ідуць
У цёмны парк, закінуты і цудны
Ля рэчкі той, дзе човен на ваду
Не ляжа доўгім целам — стала плыткай.
Нам перайсці яе — вады па лыткі.

Мы судзім непадсудных. У майстэрнях,
Дзе дошкі твар кладзецца на варштат,
Дзе воцат на кап'і, і ў яркім пер'і
Паўлінавым — то Юдаў чысты сад.

Хто смелы з нас? Хто дакранецца пэндзлем
І пераправіць цені на святло?
Сказаў мярцвяк, што будзе жыць прыемна,
Чыё прадаўцаватае жытло.

Невідавочны лёс — як маеш, сцвердзі.
Ёсць вішня — і бильнэг зямное цвердзі.
Шаргэнж жыцця уласнага — і смерці.

Хто бацька здра, прадажных, — гаварыў нам:
«Не сам учынак, а яго матыў
Звычайна вырашае. Так і ты...»

2009

▶ ПАМЯЦЬ

З ЖЫЦЦЯ ЛІТВІНКІ

Віктар ХУРСК

Я паставіў ля помніка свечку: «Спі, мая харошая, спі. Сэрцайка тваё так хацела для гэтай зямлі шчасця, ты так верыла ў яе вольную будучыню, што пагрэбавала хатнім дабрабытам дзеля нейкай утапічнай ідэі свабоды. Спі, Гэленачка, не глядзі на бур'ян, хай не ведаюць вочы твае нашага сёння». Што яшчэ я мог ёй сказаць? Што я мог бы ёй адказаць, калі б яна васьць тут на Пінскіх старых могілках паднялася і запытала: «Скажыце, пан, у якой я краіне прачнулася праз сто трыццаць шэсць гадоў?». Пэўна счырванелі бы: «Ну, як гэта — у Беларусі». «А Літва? Мая Літва жывая?». «Ды жывая, жывая. Хаця да Вільні далёка». «Вільня... А Пінск? Тут, дзе сэрца маё спачыла, што — гэта ўжо не Літва, пане?»

Ну што я магу сказаць, Гэлена! Вы нарадзіліся ў Расійскай імперыі, потым быў бальшавізм і Саветы, а зараз гэта краіна пустазелля. «Не, я нарадзілася ў Літве! Пустазелля ў нас амаль не было». «Што ж, так і запішам: літвінка з чыстым сэрцам і з чыстай краінай».

Успаміны аб той вольнай светлай краіне ёй былі перададзены ў спадчыну. На ўлонні палескай прыроды яе вуха не раз лавіла аповеды пра вельмі далёкія, і заманлівыя сваёй таямнічасцю і непаўторнасцю часы Вялікага княства. «Літва мая!» — крычала яна і бегла, раскінуўшы рукі, у стракаты чэрвеньскі луг, падала на яго мяккі дыван і пазірала ў неба. Аблокі плылі і плылі ў бок Пінска, туды, дзе канчалася ЯЕ Літва і пачыналася Расійская імперыя. І нават калі яе малую бацькі бралі з сабой да пінскага касцёлу і прасілі паводзіць сябе прыстойна, яна задавала ім пытанне: «Ну скажыце, скажыце, мы ўжо едем не ў Літву?»

Калі яна падрасла, то атрымала ў падарунак выдатную

Вокладка кнігі Браніслава Залескага «З жыцця літвінкі»

паслухмяную кабылу Гардзюта, на якой аблётала ўсё наваколле. Часам, спыніўшыся дзе-небудзь у лесе, Гэлена саскоквала, брала ў рукі аловак і пачынала маляваць. У асноўным гэта былі невялікія пейзажныя замалёўкі, героем якіх становілася ўсё тая ж Гардзюта. Была то не жартаўлівая забава, а спроба мастацкага таленту пракласці сабе дарогу.

Ад нараджэння хваравітая, з ослабленым зрокам, не надта прыгожая з твару Гэлена ніколі не рвалася ў кола знакамітых аднагодкаў. Яе цалкам задавальняў свет бацькоўскага дому ў Калодным — родавым маёнтку на Століншчыне. Навакольнае жыццё праламлялася выключна праз лёсы родных і блізкіх, якія былі вялікімі патрыётамі Літвы і не надта ладзілі з маскавітымі. Яе дзядзька (родны брат маці) Напалеон Арда быў для Гэлены легендай. Маці любіла раскадваць дачцэ пра свайго таленавітага брата, які жыў дзесьці далёка ў таямнічай Францыі, і вельмі неахвотна распавядала пра прычыны яго ад'езду туды (удзел у паўстанні 1831 года).

Калі Гэлене споўнілася трынаццаць гадоў, каб палешшыць яе здароўе маці павезла яе да дактароў у Вільню. У горадзе меліся прыкметы нястрачанай нацыянальнай асаблівасці, тут бурліла культурнае і асветніцкае жыццё, Вільня заставалася неафіцыйнай сталіцай літвінаў. Урачы катэгарычна забаранілі Гэлене ўсялякае напружанне,

звязанае з вучобай. Адзінае, што дазволілі — працягваць маляваць. Для дзяўчынкі выяўленчае мастацтва стала тым адзіна магчымым жыццёвым прасторам, які ёй неабходна было пераадолець, каб засведчыць у канцы сваю высокую чалавечую годнасць. І яна з радасцю рушыла ў гэты складаны, і пакуль няведомы, шлях.

У трынаццаць год яна вучылася ў Вінцэнта Дмахоўскага выдатнага (па-сучаснаму мовіць, беларускага) мастака, скульптара і знакамітага сцэнографа. Настаўнік быў проста ўражаны талентам сваёй вучаніцы. Ён браў яе малюнк і з гонарам паказваў знаёмым. У тагачаснай Вільні маладая асоба ўважліва сачыла за палітычнымі падзеямі. Выступы супраць расійскіх улад не суціхалі. У 1838–1839 гг. сярод падазронных і арыштаваных аказалася шмат знаёмых сям'і Скірмунтаў. Арышт, следства, а потым і расстрэл Сымона Канарскага ў лютым 1839 года літаральна скалачулі край. Гэта аказала вялікі псіхалагічны ўплыў на фарміраванне светапогляду юнай мастачкі. Яна зноў вярнулася ў сваю «Літву» ў Калоднае, дзе не адну гадзіну правяла з бацькам у сядле ў конных шпацырах па наваколлю. Пэндзаль яе ў гэты час маляваў мілья палескія пейзажы.

У 1845 годзе маці неабходна было выехаць за мяжу і яна з задавальненнем узяла з сабой дачку. Васемнаццацігадовая дзяўчына хацела працягнуць адукацыю, але туды, дзе вучыліся юнакі, яе не бралі: дзіва — жанчына мастак! «Трэба пра шлюб думаць, пра кіндэр, кухе, кірхен», — прыблізна так ёй адказвалі ў Берліне. І толькі вядомы марыніст Краўзе, ў якога была вялікая сям'я, і ў якога дочка таксама прысвяцілі сябе мастацтву, згадзіўся даць урокі.

А пасля Берліна быў Парыж, сустрэча з дзядзькам Напалеонам. У Луўры яе гідам быў скульптар Уладзіслаў Аляшчынскі. Два тыдні яна літаральна плавала ў гісторыі мастацтва, захаплялася яго шэдэўрамі, наведваючы то адзін музей, то другі.

Не цяжка зразумець, якія пачуцці авалодалі ёю, калі яна вярнулася ў Калоднае і зазначыла, што з гэтага часу поўнасьцю прысвячае сябе творчасці. Вялікая беларуская муза пачала свой палёт, але здароўе пастаянна напамінала аб сабе. У 1852 годзе, ужо замужняя яна вымушана адправілася на лячэнне ў Вену, дзе адначасова паспрабавала наведваць майстэрні славуных майстроў. Даволі ветліва ёй адмаўлялі. Вядомы тагачасны венскі скульптар і медальер Юзаф Цэзар таксама аднёсся да яе з іроніяй, але потым зваяжыў яе настойлівасці згадзіўся даваць лекцыі. І быў здзіўлены: яго вучаніца так выдатна валодала глінай, быццам ужо некалькі гадоў займалася лепкай! У Цэзара яна засвоіла ўсе тагачасныя віды скульптурнага майстэрства — ад рубкі мармуру да ліцця з бронзы. Захоплены талентам сваёй вучаніцы мэтр палічыў за

гонар прадставіць яе сваім венскім сябрам-мастакам: Марку, Прэлэйтэру, Баўэру і іншым. Калі і саступала яна нечым ім — то толькі ўзростам. У творчых адносінах, дасведчанасці ў гісторыі мастацтва яны размаўлялі нароўні.

Пасля Вены быў Рым, галерэі Ватыкана, велічныя помнікі вечнага горада, практыка ў майстэрні скульптара Пятра Галі. З мастакоў ёй найбольш спадабаўся Авербэк. Яна з задавальненнем наведвала яго дом, праглядала карціны майстра, стары з задавальненнем тлумачыў пра іх асаблівасці. А з Рыма ў Неапаль, Фларэнцыю, Венецыю, Швейцарыю...

Хто ведае зараз тые імёны, створаныя ім і шэдэўры? У школе нам настойліва ўдалблівалі пра непераяўдзенасць рускай школы жывапісу, як быццам у той час не было выдатнай еўрапейскай. Была. І наша суайчынніца займала ў ёй не апошняе месца.

Як абшарніца і чалавек, які ведаў стасункі ўласнасці ў Еўропе, Гэлена была гатовая павітаць перамены ў жыцці сялянства. Але бяздарная рэформа 1861 года, якую абвясціў царскі ўрад, у момант парадзіла сацыяльны канфлікт. Калі ў Варшаве з'явіліся першыя расстраляныя, то лепшыя прадстаўнікі літвінаў — святары, маёмаснікі, інтэлігенцыя, студэнцкая моладзь выступілі ў падтрымку сваіх польскіх субратоў. Палыхаў тады ўвесь Паўночна-Заходні край, чым больш лілося крыві паўстанцаў, тым большымі былі антырасійскія настроі, і, зразумела, што ўзнёслая натура Гэлены Скірмунт не магла апынуцца ў баку ад падзей. Пазней тые, хто ведаў яе, будуць пытацца: «Чаго ёй не хапала?». Павебра Літвы, радзімы. Дух узбунтаваўся ад удушша, хлусні, здрады, чужынскай прысутнасці. Яна вельмі хацела ў родным маёнтку быць жыхаркай Еўропы, а яе цягнулі ў азіятчыну.

Толькі аднойчы паўстанцам запатрабавалася яе дапамога. Ёй належала адвесці неабходную дэпешу ў лес да Траўгута. Гэлена села ў брычку і паехала з маладым фурманам у бок лесу. Аднак у гушчары пабачыла толькі пабітых расійскіх жаўнераў. Спалохалася, павярнула назад. Ля роднага дому, падбухтораны рускімі служкамі, яе ўжо чакаў раз'юшаны натоўп сялян. Фурман ледзьве выратаваў ад самасуду.

▶ УВАГА: КОНКУРС!

Паважаныя сябры!

З 1 студзеня 2010 года Саюз беларускіх пісьменнікаў абвешчае новы конкурс на лепшы літаратурны твор, у якім асвятляецца вобраз жанчыны ў сучасным грамадстве і асэнсоўваюцца актуальныя гендэрныя праблемы.

На конкурс прымаюцца тэксты ўсемагчымых жанраў: паэзія, проза, драматургія, крытыка. Аўтарамі конкурсных твораў могуць быць і мужчыны, і жанчыны, і пачаткоўцы, і прафесіяналы.

Лаўрэатаў літаратурнага конкурса «Жанчына ў сучасным грамадстве», які будзе доўжыцца да 1 кастрычніка 2010 года, чакаюць прэміі, прызы і падарункі, а пераможца атрымае магчымасць выдаць свой тэкст асобнай кнігай!

Калі ласка, дасылайце свае творы на адрасы: паштовы — 220025, Мінск-25, а/с 91; электронны — sbp@tut.by.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў

Паклон і памінальная свечка помніку Гэлене Скірмунт

ПАРАЛЭЛІ

16 (8)

▶ ЗГАДКІ

СНЫ МАЕ — ГОТЛАНД

Валерыя КУСТАВА

«Снёныя званы»

Адно з першых заданняў, атрыманых ад майстра, да якога я паступіла вучыцца на кінадраматурга, было такім: напісаць (вядома, у выглядзе мастацкага твора) пра тое месца і той час, дзе і калі мяркуеш памерці. Мой прыдуманый час быў — праз дваццаць гадоў (потым аказалася, што і праўда ў пісьменнікаў звычайна ў перыяд ад трыццаці сямі гадоў і здараецца душэўны крызіс, які яны мусяць (ці не мусяць) пераадолець. Маё месца, як цяпер памятаю, выглядала так: дом на беразе мора поруч з храмам, са званіцаю, а з вокнаў бачныя неба, мора і той самы храм. Напраўду, прагнуўшыся, са сваіх вокнаў я бачу дзве вялікія (адну — чырвоную, другую — зялёную) шылды з надпісамі «Аптэка» і «Крама». Таму адмыслова кожную раніцу, калі прачынаюся, колькі хвілін не ўстаю, ляжу і ўглядаюся — менавіта на такім ўзроўні з майго ложка можна бачыць выключна нябёсы, у чыстым выглядзе, як у рамачцы, адная ранішня сінеча, крыху затуманеная, як шыба ў замерзлым за ноч восьмым трайбусе...

Калі я прагнулася ў Візбю, вокны майго пакоя выходзілі на мора, нябёсы і храм са снёнаю званіцаю. Час ішоў (не ішоў — мінаў) абсалютна неадчувальна, хіба толькі званы, — чый гук рассыпаўся па-над горадам, пералітаючы сцяну, якой быў акружаны Візбю, і бераг, якім ён акальчаваны, — адлічвалі рух быцця. Здаралася, прачынаешся ўначы: дзе ты? А ў адказ табе: бом-бом-бом-бом... «Чатыры... І як жа званар штогадзіну прачынаецца, хто ж яго будзіць...» — скрозь сон спрабуеш праводзіць ты і зноў занураешся ў падушку бяспасна. Але думкі пра скон неяк самі сабой адступалі, паміраць расхацелася. На кожным узгорку, на кожным куце тут, на Готландзе, цікавала штосьці немінучае, невымоўнае. А паколькі ў мяне па плане было пераасэнсоўваць, то планам маім, як ніякім іншым, лёсіла спраўдзіцца. Я трапіла на дваццаць гадоў наперад. І не толькі ў сваіх індывідуальных сненнях, а ў сненнях Беларусі.

На фоне — Стакгольм

З трольным вікінгам

«Як звычайна пачынаюцца казкі...»

Усё пачалося, як звычайна пачынаюцца казкі. Раптоўная прапанова паездкі ў Балтыйскі дом творчасці заспела мяне ў Варшаве, акурат на наступны дзень пасля прэзентацыі маёй літаратурнай праграмы «Кайхай мяне па-беларуску». Уражанне ад таго, што адбываецца, было ўзмоцненае і тым, што пасля паездкі ў Польшчу я трапіла на які тыдзень у сталіцу Туркменістана Ашхабад — і адтуль, з сэрца Азіі, пабыўшы толькі суткі ў Менску, праз Рыгу адправілася за новымі ўражаннямі і задумамі новай кнігі ў сэрца Скандынавіі — Стакгольм.

У Стакгольме маім адаптатарам да Еўропы быў лёсаабраны амбасадар беларускай культуры ў Швецыі, вялікі выдумляльнік і спраўнік Дзмітры Плак. Цяпер ён стала замацаваўся ў асацыятыўным шэрагу ці не кожнага беларуса, якому даводзілася мець хоць якія культурніцкія кантакты са

шведамі. І так, цяпер, пачуўшы «Швецыя», усе беларусы дружна будуюць наступны асацыятыўны ланцужок: «Карлсан — Стэфан Эрыксан — Дзмітры Плак». Вось яны — рухавікі беларуска-шведскага нашага ўсяго.

Плакс забраў мяне з аэрапорту і павёз у адмысловае сакрэтнае месца, з якога была бачная панарама ўсяго Стакгольма. Потым мы гулялі па старым горадзе, у якім канцэнтраваны гістарычных падзей на адзін квадратны метр мяне сапраўды захапляла. «Гэта найстарэйшая ў Стакгольме піўная рэстарация, пойдзем? Гэта помнік Георгію Перамоганосцу, а гэта тут так крыва вуліцы ідуць, бо дэмакратыя — хто дзе хацеў, той там і будаваў, а во помнік шведскаму паэту, а гэта помнік шведскаму Скарыну, а вось Каралеўскі Палац, а вось Вежа Карла XII, а тое тэатр Оперы і балета, а тут крама з пальчаткамі, зойдзем, дапаможаш мне выбраць, а то ўжо рукі мерзнуць на стэрне...» — экскурсіраваў абазна-

ны Плакс. І мне было цікава ўсё, нават крама з пальчаткамі. Бо з любой крамы на мяне паглядзілі вікінгі і тролі, бо ў любой краме можна было сустрэць традыцыйна-шведскіх вожыкаў, авечак, ласёў і Піпі Доўгуюпанчоку... Праўда, мяккіх і бяскрыўдных...

«Ёсць такая прафесія»

Мне пашчасціла правесці цэлы месяц у Балтыйскім цэнтры пісьменнікаў і перакладчыкаў. Упершыню напоўніцу адчула, што ёсць такая прафесія — літаратар, паэт. Цэлы месяц займалася сваёй улюбленай справай: пісала вершы, перакладала, распачала кнігу прозы. Тут створаны абсалютна ўсе ўмовы для больш чым камфортнага жыцця, для пісання. З аднаго боку, ты аддадзены толькі самому сабе і сваім думкам. З іншага — пры жаданні ёсць выдатныя магчымасці для завязвання кантактаў са сваімі іншамоўнымі калегамі, стварэння задумаў новых праектаў. Ды і ўвогуле гэта проста вельмі і вельмі натхняльна. Ты апынаешся ў пісьменніцкай сям'і, нават шырэй — у еўрапейскай супольнасці, дзе спрацоўваюць прынцыпы цывілізаванага грамадства, дзе прыярытэтнымі з'яўляюцца еўрапейскія каштоўнасці.

Гэта была сапраўдная скандынаўская казка. Я гуляла па начах. Я шукала вожыкаў. Я назірала за белымі лебедзямі, якія жылі наўпрост у моры, на хвалях. Я заспела восень ва ўсёй яе красе. Штодзень брала ровар і ехала ў горад: па перападзістых — то ўверх, то ўніз — брукаваных вуліцах, па марскім узбярэжжы, уздоўж сям'яны... Калі прыляцела (трыма самалётамі!) на выспу, было так цёпла, што некаторыя яшчэ купаліся, дрэвы стаялі ўсе ў яблыках, грушах і лістах, зелянелі паасобныя пальмы, кусты малініку прыгіналіся ад саспелых ягадаў, шыкоўная фаўна Готланда толькі пачынала прымяраць кастрычніцкую расфарбоўку. А ў дзень майго ад'езду выпаў першы снег. То бок перыяд майго знаходжання быў самым жаданым для лоблага паэта: самы смак восені, ва ўсёй яе красе ды сіле. Хацелася быць ва ўсёх вартых месцах са спісу, які па маёй просьбе склала Вераніка Эрыксан, але разам з тым, хацелася выканаць і яе просьбу: «Ты толькі пішы, пішы!». І мне пісалася, пісалася соладка, як у восеньскія дажджы, пісалася са светлым сумам, як пішацца не дома, пісалася з той моцаю ды інтэнсіўнасцю, з якой пішацца, калі карціць занатаваць штосьці найістотнейшае, да чаго даўно ішла, што выношвала не адзін месяц і нат не адзін год.

«І набываеш сваю праўду»

Увачавідкі на сабе самім ты адчуваеш жыццё без аглядкі назад (на Візбю нават заўсёды расфіраненыя вокны знаходзіліся на ўзроўні вачэй мінакоў!), жыццё спакойнае і ўладкаванае, дзе ніхто нікуды не спяшаецца (бо ўсе

ўжо даўно сябе знайшлі), жыццё, узровень якога якасна сягае за ўсё тое, што ты толькі ўяўляў, — гэта жыццё еўрапейца, жыццё Еўропы. Што казаць: у шведаў нават на грашах — пісьменнікі. Пісьменнікам тут ставяць прыжыццёвыя помнікі, будуюць вялізныя бібліятэкі. Сваіх пісьменнікаў тут ведаюць на вуліцах. У Швецыі прэстыжна быць пісьменнікам...

Што ж да Еўропы, то на сваёй скуру: у побыце, у размовах, у крамах і на вуліцах, — ва ўсім адчуваеш на кожным кроку: Еўропа — гэта не калі ў цябе ёсць выбар, а калі ты можаш з яго скарыстацца і скарыстоўваешся.

Вядатна, што сюды могуць трапіць менавіта беларускія творцы. Вечна засяроджаным на нацыянальнай праблематыцы, закаваным у абставіны, ім неабходна часам вольна ўздыхнуць і паглядзець на ўсё збоку. У галаве робіцца аясна, і ты страчваеш «супольную» праўду — і набываеш сваю, уласную...

«Расчытаць Беларусь»

У самы першы вечар свайго прыезду ў чаканні, пакуль закіпіць імбрык, я вымалявала — рука неяк сама пацягнулася да запацелай ад пары шыбы — Belarus. А за вакном было цёмна. І нейкі высокі доўгавалосы хлопец памахаў мне рукою, відаць, падумаў, што ў яго так пільна ўглядаюся. Я памахала наўзаем.

Калі чарговы раз ставіла ваду, каб запарыць гарбату, і кожны раз бачыла напісаную на шыбе Беларусь, то лавіла сябе на думцы, што вось з'еду я, а Беларусь мая і тут застанеца, і мо хто потым прачытае гэты надпіс і ўсміхнецца. Можна, тое і не вельмі файна — пісаць на чужых шыбах сваю Беларусь. Але тут усе пісьменнікі...

Так, мне хацелася пакінуць тут частку сябе, як хочацца пісаць сваё імя на пяску, на які праз імгненне набяжыць хваля...

Усе мы, людзі, мякка кажучы, паэтычныя, крыху нядбайлі і маем патрэбу ў тым, каб пра нас хоць крыху хтосьці клапаціўся. У Візбю гэтую ролю на сябе мужна ўзяла Алена Пастарнак — дырэктарка Дома творчасці — і яе памагаты Патрык. Алена валодала ўсімі тымі мовамі, на якіх толькі размаўлялі госці і насельнікі дома. Мне пашчасціла займець прыяжныя размовы з калегамі з Амерыкі, Грузіі, Латвіі, Ірландыі, Польшчы, Славакіі, Эстоніі, Літвы, Расіі і, вядома, Швецыі.

Кухня — была знакавым месцам у доме, туды, набываўшыся сам-насам са сваімі героямі, насмеліўшыся на кантакт, сцякаліся пісьменнікі з усіх канцоў свету. Перадусім на кухні рознамоўныя пісьменнікі і інтэгралі, шукаючы супольнага дзеля паразумення мовы. Маёй аддушчынаю была польская перакладчыца Ганна — з ёй я спакойна і з прыемнасцю магла практыкавацца ў польскай, з гаспадыняй дома спадарыняй Аленай практыкавалася ў расійскай, з астатнімі ж, — перадусім са Шведамі — падцягвала ангельскую. З кухні глыбока ўначы я сыходзіла больш еўрапейкаю, а яны — крыху беларусамі.

...Усё пачалося як казка. І скончылася як казка. І цяпер мне сняцца сны пра Готланд: неба, мора, званіца і брукаваныя вулачкі ў кірунку маёй душы...

23 лістапада — 14 снежня 2009

Панарама сталіцы